

A SZAKRÁLIS KÖRNYEZET TÁRGYAI KUNSZENTMÁRTONBAN

A szélesebb értelemben vett szakrális táj vallásos tartalmú tárgyai az egyén, ill. a család szempontjából nézve szinte egy hármasság koncentrikus körben helyezkednek el, amelynek két természetes központja van: az egyik a templom, a másik pedig a családi otthon, a lakás. A legszélső körben a *határbeli keresztetek*, ill. *szobrok* találhatóak, amelyek nemcsak egy-egy család, egyén vagy a faluközösség vallásosságának kifejezői, hanem a vallásos közösségekben a viselkedésnek sajátos formáit is előidézik, ha az egyén kereszttel találkozik. Ez megnyilvánul köszönésben, kereszttvetésben, kalap megemelésben. A határbeli keresztetek gondozására a kunszentmártoni tanyavilágban sajátos ájtatos társulatok is létrejöttek, az ún. *harangkereszt társulatok*, amelyeknek más vidéken párhuzamára eddig még nem bukkantam. A határbeli keresztetek ritkábban ájtatosságok színhelyei is lehettek, pl. a keresztjáró napok, ill. a búcsújárás idején (Csépa, Kunszentmárton, a katolikus szőlőbeli vidékek).

A középsőnek tekinthető körben helyezkednek el a *temető*k, általában is és a bennük lévő *kápolnával*, ill. a *keresztút*tal együtt, ezek híján pedig a temetőnek egyfajta kultikus középpontját is jelző *feszülettel*, *kereszttel*, mint pl. Csépán. A temető a benne lévő tárgyakkal, épületekkel együtt tehát nemcsak a halottkultusz színtere. A kunszentmártoni Alsó- és Felső-temetőben megtartják a pünkösdi, ill. a fájdalmas búcsút, s hetente szentmise áldozatnak is színhelyei a temetői kápolnák. A csépai temetői keresztnél pedig húsvét éjszakáján gyülekeztek ájtatosságra, a *Jézus-keresésre* a hívek, amely lehet egyfelől a korábbi húsvéti éjfél felmadási szertartás maradványa, másfelől talán egy templom nélküli időszak sokáig megőrzött hagyománya is.

Ehhez a középső körhöz sorolhatjuk a *települések utcáin* és terein, főterén álló *keresztetek* és szentek szobrait. Velük tájegységünk mindegyik katolikus településén (Kunszentmárton, Csépa, Szelevény, Cibakháza, ill. Mesterszállás) találkozunk. A keresztetek legtöbbször egy-egy család buzgóságának köszönhetik létüket. Ezt legtöbbször a nevük is megmutatja. A Czucz és a Kanyó család állította Csépán a Czucz-keresztet, a Kanyókeresztet, s ugyanezt jelzik a kunszentmártoni keresztetek feliratai is. Állíthattak keresztet a különböző közösségek is. Így keletkezett pl. Kunszentmártonban az egykori *Juhászkereszt* a róla elnevezett Juhászkereszt utca elején (a mai Köttön utca), amelyet „Isten dicsőségére és Szent Vendel tiszteletére” Kunszentmárton juhászai állítottak az 1806. évben. A pléh Krisztusos feszület előtt Szent Vendel festett pléh alakja térdel. A szentek szobrai közül megemlíthetjük a kunszentmártoni *Nepomuki Szent János szobrot* 1763-ból, amely a város egyik legrégebbi építménye, ám amely szinte a felismerhetetlenségig tönkrement az utóbbi évtizedekben. Ünnepeinek nyolcadában egykor processziójárások és ájtatosságok színtere volt. Közeli egy időben, a múlt század első harmadában keletkeztek Cibakháza, Csépa és Kunszentmárton főterei Szentháromság-szobrai. Létrejöttükben járványoktól való megmenekülések is szerepet ját-

szottak, fogadalmi szobrok tehát. Különböző korokból származnak Csépa és Kunszentmárton Mária-szobrai. Legrégibb a mai kunszentmártoni piactér klasszicista oszlopán álló Szeplőtelen Fogantatás-szobra, amelyet 1773-ban állíttatott Papp István Békésszentandrásról való beköltözésének emlékére, befogadása előtt tett ígéretéhez híven. Újabb a kunszentmártoni templom mellett álló Pista, amelynek alkotója a kunszentmártoni gipsz-szobrász: Molnár Vince (1885-kb. 1915) volt.

A települések katolikus templomai természetesen a vallásos életnek és kultuszoknak legfontosabb szinterei. Maguk az épületek, a bennük lévő képek, szobrok, bútorok, kelyhek, monstranciák, miseruhák és egyebek a korabeli stílusirányzatok értékes vagy kevésbé értékes, provinciális termékei, kutatásukkal más tudományágak s nem a néprajz foglalkoznak. Szempontunkból most azonban az a vonatkozásuk nagyon fontos, hogy a szobrok, képek, templomi zászlók, lobogók többsége a hívek, a vallásos közösségek kezdeményezésére és buzgóságából került be a templomba. Vagy pedig a templomi meglétük hatott a lakások szakrális tárgyaira, megismertette és elterjesztve egyes szentek tiszteletét és ájtatosságait. A kunszentmártoni Szent Márton-templom története során több ízben olvashatunk bizonyos képek, szobrok, stb. létesítésére tett alapítványokról. Így állíttatta fel radnai búcsúlobogóit az Élő Lelki Rózsafüzér Társulat s ugyan ez a társulat gondoskodott a Rózsafüzér Királynéja című hatalmas kép elkészíttetéséről és templomi felállításáról is (festette: Szemlér M. Pesten, 1857). A mindenkori lelkipásztorok ugyanakkor a templomok belső felszerelésében fontos, sokszor kezdeményező szerepet játszottak.

A templomok inkább az ünnepek, a családok otthonai, a lakások, a mindennapok megélt vallásosságának legfontosabb szinterei voltak. Az egyéneknél és a közösségek esetében természetesen a vallásos életnek ezek a szinterei szoros egységben és szövevényes módon összefonódva léteztek, léteznek. E szinterek szakrális tárgyai nem elsősorban esztétikai értékük alapján fontosak – bár természetesen ez sem elhanyagolható –, hanem sokkal inkább az általuk és bennük hordozott vallásos tartalom és e tartalom előidézte gondolatok, viselkedési formák és ájtatosságok szempontjából. A tárgyaknak ennél a körénél az esztétikum másodlagos, tehát sok esetben sokkal fontosabb, hogy ezek egyfajta szempontból használati tárgyak, azaz bizonyos kultuszformák tárgyi kifejezői, kellékei. Az esztétikum természetesen nem elhanyagolható, hiszen e tárgyak szemlélésének is megfelelő érzelmeket kell kelteni az emberben, másrészt e tárgyak a lakásoknak díszítői is, s mint ilyenek reprezentációs funkciójuk is van.

A tárgyaknak e körével a *lakáskultúra* kutatói és a szakrális tárgyak kutatói is foglalkoztak. Ám miután a lakásoknak nem alapvető berendezési tárgyai, ill. esztétikai szempontból sem mindig értékesek, funkcióik alapos feltárása még a jövő feladata. A tárgyaknak olyan körét jelentik, amelyet részben témájuk megszentel, részben – búcsúfiák, búcsú emlékek egy része – valóban szentelt tárgyak is, tehát tárgyi és esztétikai értékükön túl is a megfelelő vallásos milióban felértékelődtek. Témájuk, esetlegesen megszentelt voltak nemcsak kitüntető figyelmet, hanem védelmet is jelent számukra. Szerencsés

esetben, megfelelő környezetben. Így több generáció szakrális tárgyi emlékei is megtalálhatók: a múlt századi színes olajnyomatoktól napjaink eléggé szentimentális felfogású képeiig, ill. a magas művészi szintet képviselő alkotásoktól a művészi másolatokig és a népművészet körébe sorolható tárgyakig. Összetettségükben tükrözik egyes korok, korszakok kegyességét, ezen belül pl. egyes szentek időszakonként is változó tiszteletét.

Kunszentmárton, Csépa és Szelevény, Cibakháza ugyan csaknem teljesen homogén katolikus települések, a lakóházak külső képén mégis nagyon gyakran ott találjuk a felekezeti hovatartozására utaló keresztet. Ennek nagyon szép kovácsoltvas változatai az oromzat széldeszkaít fogják össze, de még ennél is gyakoribb, hogy az oromfalak deszkáiba fűrészelik bele szimmetrikusan elhelyezve a padlásablakok között s gyakorta más díszítő motívumok: csillag, holdsarló, nap társaságában.

A lakáson belül a szakrális tárgyak elhelyezésének színhelyei a *tisztaszoba* vagy *nagyház*, a lakószoba vagy *kisház* és kisebb mértékben a konyha voltak. Az 1983-ban és az elmúlt években végzett gyűjtéseim természetesen napjaink állapotát rögzíthették, bár helyenként mód nyílott az emlékezettel elérhető századfordulós évek helyzetére is fényt deríteni. Ezen kívül fontos forrást jelentett Sáray-Szabó Albert fényképész jónéhány lakásbelsőt ábrázoló negatívja. A századunk első évtizedeiből származó hagyaték a kunszentmártoni múzeumban található. Mindezek együttesen azt mutatják, hogy Kunszentmártonban a hagyományosnak tekinthető sarkos szobaberendezéstől kezdve a párhuzamos elrendezésen át, a szinte családonként is különböző lakásberendezésig minden változat előfordul, esetenként a szakrális tárgyak más-más körével. Vizsgálataink szerint e változatok nagy biztonsággal köthetők különböző vagyoni és társadalmi rétegekhez, foglalkozási csoportokhoz, s nem függetlenek a műveltségi szinttől sem. Ezek az eltérések a paraszti és polgári csoportok, rétegek között nemcsak más minőségű tárgyak előfordulását jelzik, hanem sokszor a tárgyhoz fűződő kultusz eltéréseit is. Bizonyos, a lakberendezésben is meg nyilvánuló különbséget eredményez az egyes generációk, sőt az együtt élő családon belül is, az egyes családtagok eltérő vallásossága.

Először szóljunk a kereszttről, amely a család katolikus kereszténységének legfőbb kifejezője. Anyagát, méreteit, formáját tekintve nagyon változatos lehet. Búcsúk alkalmával, vásárban, házaló árusoktól tudták beszerezni. Egynémelyik helyi készítésű kereszt a temetői kereszt alakját követi. A század elején, a két háború között árultak nagyobb méretű, zenélő kereszteteket is. A kunszentmártoni lakások többségében megfigyelt keresztetek álló, talpas keresztetek voltak, ami egyúttal jelzi is szobán belüli helyüket: a szent sarokban egy asztalkán, a szublóton vagy a szekrények tetején álltak.

Falra akasztható feszületeket, kereszteteket az ágyak mellett, némelykor a konyhában is lehet látni. Polgárosult családoknál az éjjeli szekrény felett függ, gyakorta az esküvői képek társaságában. Vallásosabb családoknál a napközbeni imádság helye is volt, amit a kereszt előtt térdelve végeztek. Ilyen helyeken a reggeli és az esteli keresztcsókolás s ilyképpen hálaadás sem volt ritka.

A *Mária-képek*nek egész sor változata látható a kunszentmártoni lakásokban. Első helyen a törrel átdöfött szívű Fájdalmas Anya képe áll. Főleg

múlt századi, kisebb-nagyobb méretű olajnyomatokon látni. Ezen kívül a Szeplőtelen Fogantatást és Mária mennybemenetelét ábrázoló képek sem ritkák. Némelyik képen német, olasz, horvát nyelvű felirat olvasható, ezzel jelezve az egykor országterület szellemi összeforrottságát, vándor karinthisi árusok kunszentmártoni árusítását is. E képeket vásárban, de még inkább búcsúkon (Máriaradna) szerezték be.

A leggyakoribb Szűz Mária ábrázolások egyike a *Lourdes-i jelenést* ábrázoló kép, amelynek nagyméretű változata a kunszentmártoni templomban is látható. E múlt századi jelenés nagyon nagy hatással volt a magyar népi vallásosságra is. Hatására búcsújáráshelyek keletkeztek, ill. ábrázolása gyorsan bekerült a templomokba is, s a legtöbb kunszentmártoni családnál is megtalálható. Hatása a múlt században olyan nagy volt, hogy kislányok századunk elején Kunszentmártonba is hírül hozták, hogy Csörkehalomnál megjelent nekik Mária. A nép ki is vonult kereszttel, lobogóval, ám az egyház eltiltotta az odajárást, s a processzió gyorsan abba maradt. A századforduló idején néhány kunszentmártoni család – szentesiekkel összefogva – több üveg lourdes-i vizet hozatott Franciaországból. A korabeli vallásos sajtó és a helyi újságok, főleg a *Kunszentmártoni Katolikus Tudósító* rend szeresen tudósítottak a lourdes-i csodás gyógyulásokról, az érdeklődés érthetően nagy volt. Már a múlt században megjelentek olyan ima- és énekfüzetek, amelyek a Lourdes-i Szűzanyáról szólnak. A kunszentmártoni és környékbeli katolikus nép ezekből végezte és végzi februárban a lourdes-i kilencedet.

A kisebb- nagyobb méretű *Mária szobrok* (porcelán, gipsz) az asztalon, éjjeli szekrényen, a *kasznin* állnak. Ez már egyfajta polgárosodás jele, hiszen hagyományos helye a sublóton volt. Különösen két szobor érdemel kitüntetett figyelmet. Az egyik a kuncsorbai tanyai házioltár volt, jelenleg a Lázi család tulajdonában. Mellette – ahogy még az 1960-as években megfigyeltem – a család és a szomszédban, közelben lakó asszonyok októberben végezték a rózsafüzért. A szobor körül a szekrényben számos búcsúi emlék, viaszvirág van. A másik egy festett, faragott, 1807-ből származó Madonna-szobor. Ez utóbbi a kiskun Madonákkal van rokonságban, tudomásunk szerint egyik legrégebbi datált szobrunk ebből a körből. Valószínűleg fülkeszobor lehetett, de talán mindig lakáson belül. Erre utal a szobor viszonylag jó állapota. Előtte szombatonként meggyújtották az olajmécesst, s ájtatoskodott a család.

A Mária-ábrázolások mellett különösen gyakori volt *Jézus Szíve* képe vagy szobra. Némelyik közülük a már említett Molnár Vince gipszszobrász munkája. Jézus ábrázolásokból több helyen találkozunk az Utolsó Vacsora, a Golgota olajnyomatú képével.

A szobák falán ott látjuk még *Szent Anna*, *Szent Katalin*, *Páduai Szent Antal képét*. Szent Anna nagyméretű képe ott látható a kunszentmártoni templomban is. Páduai Szent Antalnak is erős kultusza volt. Külön kezelt templomi perselyéből a szegény lakosok karácsonyi segélyezésére adtak. A Szent Annáról kiadott és közkézen forgó nyomtatványok is jelzik Szent Anna tiszteletének erősségét Kunszentmártonban és a tiszazugi katolikus falvakban.

Szent József, a Szent Család védelmezője, a földi család őrzője. Képe ott látható nagyon sok család lakásában. Tiszteletének előmozdítására a múlt szá-

zadban Kunszentmártonban ájtatos társulat alakult, amely saját kis füzetet is megjelentetett. Ez is jelzi a kultusz fontosságát. Szent József tiszteletére kilencedet végeztek. Szent József kerámia táblaképe, Molnár Vince alkotása, a kun-gyalui kápolnába került.

Molnár Vince mellett külön is szólni kell egy Baranyi András nevű, múlt század végén élt és működő szentesi szentképfestőről. Életéről sajnos nem sokat tudunk. Alkotásai közül is keveset ismerünk. Legszebb eddig ismert képe Szent Erzsébet rózsacsodáját dolgozza fel. Két különböző méretű változatban is megfestette.

Ő festette az Alsó-temető stációs képeit, a felső-temetői képek más kéz munkájára vallanak. Stációs képeinek kissé naiv, olykor rusztikus figurái nem egyszer aránytalanok. Némelyik kép eléggé statikus, s erősen emlékeztet a Szent Erzsébet-kép alakjaira. Valószínűleg Baranyi András festette az Alsó-temető lobogóinak képeit is, amelyek szintén nagyon emlékeztetnek a stációs képek figuráira.

Az alsó-temetői keresztút és Kálvária 1869-ben készült. Összhatásában is szép építészeti alkotás. A fülkéket és a bennük lévő képet egy-egy család állíttatta, akiknek a közelben volt családi sírboltjuk. A Kálváriának különösen a latorszobrai mutatnak népies vonásokat. Ezeket máriaradnai kőfaragó készítette. A fülkék vasajtajai különbözőek, de nem zavaróan, s mindegyik önmagában is szép kovácsremek.

A századforduló idejének sajátos tárgya volt a zenélő *Szent Család kép*, amelyből a lakásokban már keveset lehet látni, a kunszentmártoni múzeum azonban több példányát őrzi.

A fenti példák is jelzik, hogy a templom képei és szobrai, valamint a lakás képei és szobrai között szoros kapcsolat van. A kármeliták Kunszentmártonba kerülésével (1940) erősödött fel *Szent Teréz* és kezdődött meg a *Prágai Kis Jézus* kultusza. A Prágai Kis Jézusnak a Kármel-kápolnában van szobra, amelyet a liturgikus színeknek megfelelő ruhákba öltöztetnek. Petőfiszállás–Szentkúton nemrég állították fel szobrát, amely mellett a búcsúi ünnepi mise végeztével gyermekáldást osztanak. Petőfiszállásra pedig a Tiszazug mindegyik katolikus településének népe (Cibakháza, Csépa, Szelevény, Kunszentmárton) gyakorta elzarándokolt. Petőfiszállás, az egykori Ferencszállás, majd Pálos-szentkút hatását az onnan hozott búcsús tárgyak, emlékek mellett a nyomtatott énekfüzetek is jelzik.

Egészen az első világháborút követően meghúzott trianoni határokig Kunszentmárton és a környék népe Máriaradnára zarándokolt el évente nagy számban, már a 18. század elejétől kezdve. Az ottani csodás gyógyulások között feljegyezték a kunszentmártoni kirajzást vezető Radics István csodás gyógyulását is (1724), aki mankóját hagyta ott Radnán. A szoros kötődésre utal a Nagytemplom Szent Ferenc oltárának tabernákuluma, amelynek képe a radnai kegykép gyöngyökkel kvarrott másolata. Ez az oltár valószínűleg még a 18. század közepéről származik. A lakásokban Radna hatását főleg a falra akasztott, a radnai kegytemplomot ábrázoló fényképek mutatják. Radnának, a radnai búcsúnak fontos szerepe volt a kunszentmártoniak ima-

és énekeskönyvekkel, énekpönyvakkal való ellátásában is. Nagyon sok ima- és énekeskönyvben olvasható a bejegyzés: „Vettem Radnán” és dátum.

Az ima- és énekeskönyvek mind nagyon fontosak az egyéni és a közösségi ájtatosságok gyakorlása szempontjából. Egykor Pongrácz Eszter *Arany Korona* című munkája mellett legalább ilyen népszerűek voltak a helybeli Mezey-kántorok énekeskönyvei, imakönyvei. Több olyan imakönyvet találtam, amelyben a családi adatokon kívül szemem nőtt hályog elleni ráolvasás – ráimádkozás is olvasható.

Ima- és énekeskönyvek helyi, kunszentmártoni kiadása nagyobb arányú csak a két világháború közötti időszakban volt, amikor a helyi nyomdák működtek, bár ismerünk néhány korábbi, helyi összeállítású füzetet is. Ezek közül legfontosabb az Élő Lelki Rózsafüzér kunszentmártoni társulatának füzete, amely eredetét az 1851-52-es évekből veszi. A rózsafüzér végzésének ezzel a formájával elődeink a radnai búcsújárás során ismerkedtek meg. A társulatnak a plébániai irattárban megvan a jegyzőkönyve az alapítástól kezdve egészen az 1940-es évekig. Ebbe bemásolva többek között olvashatjuk Ökrös Józsefnek az egyes olvasókhöz írt imáit és énekeit. Az örvendetes olvasóhoz való ének versfői a szerző nevét tartalmazzák. Ezt az éneket több énekeskönyv is átvette, magát az egész ima- és énekanyagát Ökrös József előbb Szarvasan Réthy Lipótnál, majd Budapesten is megjelentette. A füzet elején szereplő Rózsafüzér Királynéja kép látható a kunszentmártoni Nagytemplomban. A kép megrendeléséről részletesen olvashatunk a társulati jegyzőkönyvben, ahová bekerült a Rózsafüzér Királynéjának színes rajza is, Ökrös József kezemunkája. Helyi kiadású énekeskönyvekkel találkozunk még Csépan is, ahol századunk első felében Rozmis Imre és Nagy Mihályné szerepel több könyv összeállítójaként.

A lakáson belül az imakönyveknek általában meghatározott helyük volt. A hagyományos gerendás házakban gyakorta a mestergerendán tartották. Ennek hiányában rakhatták a ládafiába, tarthatták az ún. szent sarokban lévő asztalon, polcon vagy a sublóton, később az ezt helyettesítő kasznin vagy a szekrények aljában. Polgárosodott családoknál pedig általában az éjjeli szekrényen és éjjeli szekrényben. Ezzel is jelezve, hogy főleg az esti, egyéni áhítátnál használták őket.

A szobrokkal, képekkel együtt – elhelyezésüktől függően – a könyveknek is lehet bizonyos esetekben díszítő szerepe. A hasonló funkciót betöltő egyéb kisebb tárgyak között meg kell említeni a *szenteltvíztartókat*, amelyek megszokott helye a *nagyház* vagy *tiszta szoba* és a lakószoba bejárati ajtaja mellett volt. E szenteltvíztartók sokféle anyagból készülhettek: cserépből, porcelánból, különböző fémekből. Bennük a *szenteltvizet* állandóan újították. A *szenteltvíz* nem hiányozhatott a legtöbb katolikus családból. A január 6-i templomi vízszentelés után nagy üvegekben vitték és visznek haza belőle, s otthon megszentelik vele a lakást. Míg Csépan ezt mindenki maga csinálja, addig Kunszentmártonban a vízkereszti lakásszentelést a pap végezte, ill. végzi. A szertartás során az ajtóra felírja az évszámot és a három király: Gáspár, Menyhért, Boldizsár nevének kezdőbetűit. Újabb szenteléskor többnyire csak az évszámokat kell kijavítani. A szenteltvíztartókon függtek és függnek sok

helyen a rózsafüzérek, az *olvasók*. Ha manapság vizet már nem is tartanak bennük, gyakran a helyükön maradtak, díszítő funkciójuk megmaradt.

A konyhában, lakószobában sokszor a szenteltvíztartó közelében a *háziáldás* nyomtatott szövegét olvas hatjuk. A különböző színű és méretű háziáldásokat hímeztették is.

Alkalmanként, elhelyezésüktől függően lakásdíszítő funkciót is kaphatnak a szentelt gyertyák. A falra ritkábban akasztják vidékünkön, inkább a sublóton, kasznin álló szent szobrok, keresztek mellé állítják őket, vagy pedig papirha csavarva a szekrény aljában tárolják. Általában halálesetkor veszik elő, s a halott kezébe adják, ill. vihar idején gyújtják meg.

Esetenként más szentelményekkel is találkozunk. Bár a hagyomány szerint a szentelt barkát nem szabad a lakásba bevinni, mert akkor nagyon sok lesz bent a légy meg a bolha, újabban ez a hiedelem feledésbe merült, s a barkát vázában, szentkép sarkához vagy a tükör mellé tűzve több helyen a szobában bent láthatjuk. Vázába téve a sublót szobrai, díszes poharai és bögréi között áll.

Vannak azután olyan apróbb tárgyak, amelyeket nyakba akasztva visel tulajdonosa. Szélesebb értelemben véve azonban ezek is beletartoznak a szakrális környezet tárgyai sorába. Viselőjüket emlékeztetik a tárgy viselésével együttjáró imák, fohászok elvégzésére. Ilyenek a különböző *érmék*, *keresztek*, *skapulárek*. Ez utóbbi viselése különösen a kármelita szerzetesek kunszentmártoni megjelenése után (1940) vált gyakorivá, bár korábbi előfordulásáról is tudunk, amely a búcsújáró gyakorlat révén került Kunszentmártonba. Mind a csépai, mind pedig a kunszentmártoni hívek már a múlt században bekapcsolódtak a kalocsai skapuláre-társulatba. Jelenleg a kunszentmártoni Kármelhegyi Boldogasszony búcsúkor a skapuláret felvevő emberek nem csatlakoznak egyik skapuláre-társulathoz sem.

A lakásban állandóan ott lévő szakrális tárgyak mellett, amelyekről eddig szó volt, lehetnek csak bizonyos alkalmanként jelen lévő, a szakrális és profán tárgycsoportok határán álló tárgy együttesek is. Ilyen alkalmat jelentett a *haláleset*, amikor a házi ravatalozás, háztól való temetés esetén nemcsak teljesen át kell rendezni a lakást, hanem a temetkezési vállalkozók révén megjelennek csupán ehhez az alkalomhoz kapcsolódó tárgyak is. (Át kell rendezni a lakást pl. a lakodalom alkalmával is, ám akkor semmiféle szakrális funkciót a tárgyak nem kapnak.) Különösen a kunszentmártoni temetkezési vállalkozók munkáját ismerjük jól ebből a szempontból, akik a múlt század utolsó harmadától az 1940-es évekig működtek. A vállalkozók segédei és inasai elvégezték a lakás átrendezését, és kiegészítették azt a ravatalozáshoz, szertartáshoz szükséges kellékekkel. Ezek voltak maga a ravatal, a hozzá való fekete drapériával, amellyel pl. még a képeket, tükröket is lefedték, ill. az ajtókra is akasztottak. A ravatalnál a halott fejéhez keresztet állítottak, a koporsó mellé pedig nagy gyertyatartókat. A koporsó és a leplek színe a halott életkorának megfelelően változott. A fiataloknál ez kék volt, öregeknél fekete. Az életkortól függően változott a lepleken lévő rojtok színe: öregeknél ezüst, fiataloknál arany színű rojtokat használtak. Már a múlt században, a századforduló idején elterjedtek a művirágok, a művirág koszorúk. Kunszentmártoni gyakorlat szerint ezeket a

kamrában tartották, csupán Mindenszentekre vitték ki a temetőbe, de Halottak napja után ismét visszaakasztották a kamra falára. Ilyenféleképpen sok családnál e művirágkoszorúk is szinte állandó berendezési tárgyak voltak.

Haláleet alkalmával bizonyos profán tárgyak is kaphattak szakrális funkciót. Itt elsősorban az utolsó kenet szentségének kiszolgáltatására, ill. erre az alkalomra előkészített asztalra gondolok: terítő, tányér.

A képekről, ill. az apróbb méretű szakrális tárgyakról szólva nem felejtkezhetünk meg a kisméretű *szentképekről* sem. Gyűjtések során s a helyi múzeum anyagát áttekintve azt látjuk, hogy ezek szinte egyidősek a városban előkerült legrégebbi ima- és énekeskönyvekkel, többnyire bennük voltak találhatóak, azaz 19–20. századiak. Külön csoportjukat jelentik az ún. *rózsafüzér titkok*. Sok közülük búcsújáráshelyhez, az ottlévő kegyképhez kapcsolódik, míg más részük csupán bizonyos vallásos gondolatokra, imádságra készlet. Hátoldalukon olvasható feliratok szerint lelkipásztorok jutalmul ajándékozhattak tanítványaiknak, s papi jubileumok alkalmából is sokat szétosztottak. A két világháború között polgári családokban divat volt ünnepek alkalmával, születés- és névnapkor egymásnak szentképet ajándékozni, a jókívánságokat a szentképre írni. A már említett olajnyomatokhoz hasonlóan a múlt századi kisméretű szentképek is jórészt a délnémet–osztrák katolikus jámborság hatását mutatják: ott készítették őket, jelzi ezt német feliratuk is. A metszettek között szép, értékes példányokat is találunk. E kis szentképek ritkábban díszítő funkciót is kaphatnak, amikor nagyobb képek, fényképek, tükrök széléhez bedugdoszák őket, hasonlóan a családi fényképek egy részéhez.

Az elmúlt évszázadot tekintve bizonyos változásokat fedezhetünk fel mind a lakberendezés, mind a tárgyak esztétikuma, mind pedig a szakrális funkció vonatkozásában. Az olajnyomatú képeknek a 19. században volt a fénykora. E színes, különböző méretű képek még az akadémikus festészet hatását is mutathatják. Tematikájuk elég széles volt, mint láttuk. Korunk felé haladva egyfajta tematikai beszűkülést látunk (főleg Mária és Jézus különféle ábrázolása), s az olajnyomatok helyét átveszik az olajképek. E napjainkban is nagyon divatos, vásárokon, búcsúkon is árult, lehetőleg minél nagyobb méretű képeken már erősen idealizált, szentimentális érzelmek uralkodnak, a képek hangulata az érzelgősség felé hajlik. Témájuk: a Galambos Mária, Jézus a jó pásztor, Jézus tanítványai körében, Jézus az Olajfák hegyén, Szent Család.

Elhelyezésüket tekintve is eltérések tapasztalhatók.

A hagyományos értelemben vett szent sarok általában megszűnt, megszűnőben van. A kispolgári jellegű, két háború között divatos lakószoba garnitúrák módosították a szakrális tárgyak korábbi elhelyezését. A szentképek (főleg Jézus és Mária), valamint a kereszt az egymás mellé állított támlás ágyak fölé került. A sublótok helyét átvették a kasznik és a szekrények. A kasznikon a hagyományos dísz tárgyak között is vannak még szakrális tárgyak, a szekrények tetején pedig megjelennek a keresztetek, szentek és Mária szobrai. A kármelita kápolnában s a lakások falaira felkerülnek helyi festők alkotásai, ismert művek másolatai, esetleg reprodukciói.

Egyes szakrális tárgyak vallásos funkciója gyengül, ennek eredményeként a tárgyak (képek, szobrok) kikerülhetnek a konyhába (miután a szabadkémé-

nyes konyha is megszűnt), a kamrába s vallásos funkciójuk teljes elvesztésekor – szerencsés esetben – bekerültek a múzeumba. Vallásos funkcióját legtovább és legerősebben a kereszt, a feszület őrzi.